

ปัญหาการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535¹

ชาญณรงค์ พุทธาราม²

จากการศึกษาปัญหาจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาของการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมอันเป็นรากฐานของจุดประสงค์ในการให้มีกฎหมายว่าด้วยเรื่องการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง แนวคิด ทฤษฎี หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อสนับสนุนอันนำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายเพื่อการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยสิ่งสำคัญที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของการบังคับใช้กฎหมาย คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนและชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากโครงการของรัฐและโครงการที่รัฐอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินโครงการที่จะไม่ให้โครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ มีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดและคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพ อนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลังที่จะยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

หลักการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เพื่อหลีกเลี่ยงผลที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงจนไม่สามารถฟื้นฟูกลับสู่สภาพเดิมได้ตามหลักป้องกัน (The Prevention Principle) และหลักระมัดระวังไว้ก่อน (The Precautionary Principle)

ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ในต่างประเทศได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิได้อย่างเต็มที่เพื่อปกป้องสิทธิของตนเองอันนำไปสู่หลักการในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

¹บทความเรื่องนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์พัฒนา เรือนใจดี และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ประเสริฐ ดันศิริ และรองศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ดันศิริ

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีปัญหาในข้อกฎหมายและยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่าที่ควร ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 67 วรรคสอง และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่บัญญัติหลักการว่า การดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ยังไม่มีการกำหนดนิยามของคำว่า “รุนแรง” เอาไว้ในกฎหมาย ซึ่งมีเพียงประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดประเภท ขนาด และวิธีปฏิบัติ สำหรับโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านสุขภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนจะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ซึ่งการการแก้ไขล่าสุดตามประกาศ ฉบับที่ 4 ลงวันที่ 22 เมษายน 2559 โดยมีการกำหนดโครงการหรือกิจกรรมไว้ตามประกาศเพียง 12 ประเภทเท่านั้น จึงเป็นข้อจำกัดให้กิจการอื่น ๆ ที่ไม่จัดอยู่ในประเภทตามประกาศถือเป็นโครงการหรือกิจการที่ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งที่สถานการณ์ของการพัฒนาอาจมีความเปลี่ยนแปลงไปแล้วดังเช่นเหตุการณ์ภาวะมลพิษค่า PM 2.5 สูงเกินค่ามาตรฐานที่มนุษย์จะอาศัยอยู่ได้และเป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิต ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากปริมาณโครงการในการก่อสร้างในเมืองที่มีอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันอย่างหนาแน่นจนนำไปสู่ภาวะมลพิษในสภาพอากาศของกรุงเทพ และในหลายเมืองใหญ่ ซึ่งเกิดจากโครงการที่ผ่านการจัดทำรายงานประเมินวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วทั้งสิ้นแต่จากการซ้อนทับกันหลายโครงการในพื้นที่ใกล้เคียงกันก็ส่งผลให้เกิดโครงการหรือกิจการที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงได้ จึงควรมีขอบเขตหรืออธิบายคำจำกัดความให้มีความชัดเจนในบทนิยามของโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงไว้ในกฎหมายด้วย

ประเด็นปัญหาที่สอง กระบวนการในการกลั่นกรองโครงการหรือกิจการที่ต้องจัดทำประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 47 นั้น ให้อำนาจในการตัดสินใจและกลั่นกรองโครงการเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการกำหนดว่าโครงการหรือกิจการใดต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมประชาชนจะไม่มีส่วนในการกำหนดประเภทโครงการหรือกิจการได้ สิทธิของประชาชนจะเกิดขึ้นในภายหลังจากที่รัฐมนตรีประกาศแล้ว ซึ่งเมื่อเทียบกับกฎหมายในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา หรือแคนาดา จะพบว่า กระบวนการในการกลั่นกรองโครงการ ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม

ในการกำหนดประเภทโครงการหรือกิจกรรมได้ หากโครงการหรือกิจกรรมนั้นประชาชนมีความกังวลว่า อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ประเด็นที่สาม ปัญหาเรื่ององค์ประกอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 องค์ประกอบของคณะกรรมการจะประกอบไปด้วย ตัวแทนที่มาจากผู้แทนภาครัฐที่มาจากฝ่ายบริหารเป็นส่วนใหญ่มีสัดส่วนที่เป็นตัวแทนภาคเอกชนเพียงไม่กี่คนเท่านั้น การให้ความเห็นใด ๆ จากคณะกรรมการจึงอาจทำให้ไม่มีความเป็นกลางได้ เนื่องจากคณะกรรมการส่วนใหญ่ของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมาจากผู้แทนภาครัฐบาล ในการพิจารณาตัดสินใจอนุมัติโครงการขั้นตอนสุดท้ายย่อมเป็นเรื่องปกติที่จะต้องผลักดันโครงการหรือกิจการต่าง ๆ ให้เป็นแนวทางนโยบายของรัฐมนตรีที่โครงการนั้น ๆ อาจจะมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น สัดส่วนของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่มีผู้แทนจากภาครัฐทั้ง 15 คน มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไม่เกินแปดคน ซึ่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้มีผู้แทนภาคเอกชนรวมอยู่ด้วยไม่เกินถึงหนึ่งเท่านั้น จะเห็นได้ว่าผู้แทนภาคเอกชนที่มาจากภาคประชาชนมีเพียงไม่กี่คนเท่านั้น จึงไม่อาจที่จะเกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกรรมการที่เป็นตัวแทนจากภาครัฐ และผู้แทนจากภาคประชาชนในการให้ความเห็นได้

ประเด็นที่สี่ ปัญหาคุณสมบัติของผู้มีสิทธิในการจัดทำรายงาน การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ด้วยหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2527) เป็นบทกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิขอรับใบอนุญาตทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะต้องมียุทธศาสตร์ข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้ 1) สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือสถาบันวิจัยซึ่งมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย 2) นิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนตามกฎหมายไทย 3) นิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนตามกฎหมายต่างประเทศ แต่พบว่าที่ผ่านมาได้มีการอนุญาตนิติบุคคลให้เป็นผู้มีสิทธิจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพียงไม่กี่รายเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน โครงการหรือกิจการที่กฎหมายกำหนดให้ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการที่ออกตามความในมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 นั้นมีจำนวนโครงการหรือกิจการจำนวนมากซึ่งปริมาณจำนวนผู้มีสิทธิจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่เพียงพอต่อการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมถึงการขาดผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่ไม่มาก ส่งผลให้เกิดปัญหาภาวะขาดแคลนนิติบุคคล และผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรมีการกำหนดนิยามของคำว่า “โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง” เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า ในการดำเนินโครงการหรือกิจการประเภทใดหรือมีลักษณะใดเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนอย่างรุนแรง เนื่องจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นอาจไม่ได้เกิดขึ้นในทันทีหรือไม่ได้เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการใดหรือกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งและเกิดจากผลของการซ้อนทับของโครงการหรือกิจการที่อยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกันจนนำมาสู่ผลกระทบด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยได้ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วเกี่ยวกับเหตุการณ์ PM 2.5 ที่เกินกว่าค่ามาตรฐานที่มนุษย์จะอาศัยอยู่ได้ จะเห็นได้ว่าโครงการทั้งหมดที่ดำเนินไปนั้นล้วนผ่านกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วทั้งสิ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดให้ชัดเจนในคำนิยามเพื่อกำหนดว่า “ความรุนแรง” นั้น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นความรุนแรงที่ส่งผลกระทบในด้านใดบ้างและควรกำหนดระดับความรุนแรงไว้ด้วย

2. ในการกำหนดประเภทโครงการ หรือกิจกรรมที่จะต้องให้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดประเภทโครงการอย่างแท้จริง เนื่องจากปัจจุบันเป็นอำนาจของรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยเฉพาะขั้นตอนของการกลั่นกรองโครงการเพื่อใช้ในการกำหนดประเภทโครงการที่ต้องมีการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมว่าโครงการใดบ้างที่ต้องจัดทำรายงานดังกล่าว และด้วยการที่อำนาจส่วนใหญ่ในการตัดสินใจอยู่กับฝ่ายการเมืองเป็นหลัก การคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมย่อมเป็นเรื่องรองที่ฝ่ายการเมืองจะคำนึงถึง การสร้างกระบวนการถ่วงดุลระหว่างผู้มีอำนาจตัดสินใจและผู้ที่ได้รับผลกระทบจึงเป็นแนวทางที่ผู้เขียนเห็นว่ามีความสำคัญ การให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นก่อนรัฐมนตรีประกาศโครงการ โดยเฉพาะประชาชนผู้อยู่ในพื้นที่ที่มีโครงการประเภทนั้นตั้งอยู่ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในมุมมองที่หลากหลาย ข้อมูลดังกล่าวไปใช้ในการกำหนดรายละเอียดของโครงการแต่ละประเภทให้มีความเหมาะสมและตรงกับสภาพความเป็นจริงยิ่งขึ้น

3. ควรมีการกำหนดให้การเผยแพร่ข้อมูลนั้นเป็นหน้าที่ที่เจ้าของโครงการจะต้องเผยแพร่ให้แก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือประชาชนในบริเวณโดยรอบโดยการต้องรับรู้รายละเอียดของโครงการตั้งแต่เริ่มจนจบกระบวนการในการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยไม่จำเป็นต้องร้องขอและจัดการเผยแพร่ข้อมูลให้แก่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยง่ายและสะดวกเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

4. ให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในกระบวนการอนุญาตในโครงการหรือกิจการที่ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีนั้น ในกระบวนการเสนอรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติควรไม่ใช่เพียงข้อมูลประกอบการพิจารณาตัดสินใจเท่านั้นแต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้แทนของภาคเอกชนที่เป็นตัวแทนจากองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งอาจให้ใช้หลักเกณฑ์ว่า โครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ในการ จัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความเห็นชอบจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็น ผู้แทนจากภาคเอกชนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้แทนจากภาคประชาชนได้มีส่วนสะท้อนปัญหา ของประชาชนและชุมชนเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดทำรายงานการประเมินผล กระทบสิ่งแวดล้อม

5. ควรมีการกำหนดองค์กรกลางที่ทำหน้าที่ตรวจสอบคุณสมบัติในลักษณะของสภาวิชาชีพ ผู้จัดทำ รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อรวบรวมผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน พร้อมทั้งทำหน้าที่ในการ ควบคุมจรรยาบรรณผู้ทำหน้าที่ในฐานะผู้รักษาผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึง สภาอนามัยในลักษณะของสภาวิชาชีพหรือองค์กรมหาชนที่มีความเป็นกลางและอิสระจากการควบคุม จากภายนอก ทั้งนี้เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างรัฐและเอกชนบนพื้นฐานที่กระทำเพื่อประโยชน์สูงสุด ของประเทศและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กนกพร สว่างแจ้ง. การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมขั้นพื้นฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2542.

กอบกุล ราชนาคร. กฎหมายกับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550.

ทวิวงศ์ ศรีบุรี. มุลนิธิโลกสีเขียว ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวง

นราธิวาสราชนครินทร์. EIA การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มายด์ พับลิชชิ่ง, 2538.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ระบบการวิเคราะห์-ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม, 2562.

อำนาจ วงศ์บัณฑิต. กฎหมายสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550.

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549.

_____. “รัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม”. วารสารนันทบริหาร ปีที่ 30, ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม –

กันยายน 2553): 87 – 95.

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. “กฎหมายเพื่อประชาชนโดยประชาชนจริงหรือ”. วารสารนิติสังคมศาสตร์.

(มกราคม-ธันวาคม 2549): 33.

ทศวรรณ เวียงธีรวัฒนา, ปัญหาการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม กรณีโครงการที่กฎหมายกำหนดให้ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555.

ปวันรัตน์ คงวานิช, มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการถ่วงกรองโครงการหรือกิจการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558